



Associació  
Memòria  
de Mallorca

www.memoriadelesilles.org

# Temps de la Memòria

Exemplar gratuït

Número 32 / Gener 2015

## Agenda

### CONCENTRACIÓ:

### Ruta de la Vergonya i Homenatge als Defensors de la Legalitat Republicana

Dissabte 7 de febrer, a les 11.30 h,  
davant l'Ajuntament de Sóller

Sortida pàrquing Carrefour Palma, a les 10.30 h.  
Si ho preferiu, hi podeu anar directament.  
Ruta i visita guiada, a càrrec dels organitzadors.  
A l'Ajuntament de Sóller es llegiran les reiterades  
peticions fetes a l'Ajuntament per a la retirada dels  
monuments feixistes del municipi.  
Lectura del manifest a la plaça de "La  
Cruz de los Caídos" (devora l'Ajuntament).  
Amb cotxe visitarem el campament  
presó de republicans "Es Llatzaret".  
Homenatge a les víctimes del feixisme  
de Sóller i ofrena floral col·lectiva.  
Acabarem a Muleta on s'hi explicarà  
l'assassinat dels carrabiners que  
defensaren la legalitat.  
Al Casal Victoria de Sóller,  
a les 14.00 h: dinar popular.  
Reserves: 661587445, demanau  
per Joan, abans de dia 6 de febrer.



### Ruta de la vergonya i Homenatge als defensors de la legalitat republicana

Dissabte 7 de febrer, a les 11.30 h,  
davant l'Ajuntament de Sóller

Sortida del pàrquing Carrefour  
Palma, a les 10.30 h. Si ho preferiu,  
hi podeu anar directament.  
Ruta i visita guiada, a càrrec dels  
organitzadors. A l'Ajuntament de  
Sóller es llegiran les reiterades  
peticions fetes a l'Ajuntament per a  
la retirada dels monuments feixis-  
tes del municipi. Lectura del mani-  
fest a la plaça de "La Cruz de los  
Caídos" (devora l'Ajuntament).  
Amb cotxe visitarem el campament  
presó de republicans "Es Llatzaret".  
Homenatge a les víctimes del  
feixisme de Sóller i ofrena floral  
col·lectiva. Acabarem a Muleta on  
s'hi explicarà l'assassinat dels  
carrabiners que defensaren la  
legalitat de la República.

Al Casal Victoria de Sóller,  
a les 14.00 h: dinar popular.  
Reserves: 661587445, demanau  
per Joan, abans de dia 6 de febrer.

Avís: la concentració mensual que fem a la Plaça Major de Palma, en aquesta ocasió, la farem a Sóller



La hipocresia dels nostres governants és il·limitada. Ara comdemnen el terrorisme yihadista que colpeja Occident quan abans l'afavoriren, sense escrúpols, quan els seus interessos així ho exigien (vegeu Afganistan o Iran). Ara se'n recorden dels Drets Humans mentre s'apallissen les persones als carrers i no dubten en alabar les bondats de règims tan tremendament democràtics com... (vegeu Xina, Aràbia Saudí, Emirats... ja caigueren la Líbia de Gadafi o l'Irak de Saddam). I ara se'ls ompli la boca de llibertat d'expressió quan fan lleis que pretenen limitar les llibertats dels individus crítics que s'oposen, pacíficament, a les seves polítiques antisocials (vegeu Llei 'Mordaza').

Ha estat un cruel atemptat terrorista que demostra un despreci infame a qualsevol dret fonamental. Però, sobretot, ha estat un atemptat contra la llibertat d'expressió, perquè la crítica, la discrepància i la dissidència és intolerable per a tots els fanatismes, que es pensen posseïdors de la veritat absoluta, sempre enarborant la bandera de la religió, sigui quina sigui. La riulla ofèn a Déu perquè l'humor trenca totes les fronteres i els dogmes són la major de totes: sense dogmes no hi ha Déus. L'humor questiona i relativitza qualsevol aspecte, dispara a les consciències però només amb la intel·ligència i amb l'enginy, ambdues menyspreades pels totalitarismes bàrbars, els quals primer cremen els llibres i després cremen les persones, com tantes vegades ha succeït... Esperem que les modernes Democràcies no derivin a Democràcies en Llibertat Provisional i no s'aprofiti l'oportunitat per augmentar la seguretat minvant la llibertat, la que tant d'esforç i vides va costar conquerir. Sí, conquerir, perquè els Drets no te'ls regalen, els has de lluitar, com feren els nostres padris.



# I Palestina, fins quan?

Per Sebastiano Rossi, president de l'associació Taula per Palestina



**E**n primer lloc vull agrair en nom de *Taula per Palestina* aquest espai que ens permet informar sobre la actualitat als territoris ocupats. Des de fa anys estem orgullosos i orgullosos de col·laborar amb l'associació *Memòria de Mallorca* perquè la recerca de la Veritat i de la Justícia –valors universals– és un objectiu que compartim. La violació dels Drets humans ahir a Mallorca i avui a Palestina, es produeixen com conseqüència d'una il·legítima ocupació militar per part d'unes forces de repressió que trepitgen els principis més elementals del Dret Internacional.

Ahir les Brigades internacionals, avui milers de persones durant els darrers anys es varen implicar activament en contra de la Injustícia que es viu a Palestina, han entès per fi que el “terror” o el “dret a la autodefensa” no poden ser un pretext per l'aniquilació de civils, les seves vivències, les seves històries.

La situació dels territoris ocupats és insostenible des de qualsevol punt de vista com ja hem estat informant durant les nos-

tres darreres activitats. Tot el que fa Israel als territoris ocupats és, simplement, il·legal.

Més enllà de les darreres 2.000 víctimes de l'operació Marge Protector (8 juliol-26 d'agost de 2014), el premeditat atac contra objectius e infraestructures civils ha deixat un escenari de devastació que supera la nostra imaginació. Les dramàtiques condicions de vida de milions de palestins i palestines són cada dia –si cal– més greus quan xerrem de l'escenari dantesco de la Franja de Gaza, després de les darreres incursions executades per l'Exèrcit d'Israel. L'advocat Francesco Rocca, cap de la *Croce Rossa Italiana* i vicepresident dels 189 cosos de la *Federació Internacional de la Creu Roja* i de la *Mitja Lluna Roja*, ho descriu amb les seves paraules: *Mai he vist res com això. La destrucció de certes zones de la Franja de Gaza, Beit Hanoun, recorda les pel·lícules en blanc i negre després de la Batalla d'Stalingrado: tot va ser arrasat. Vaig venir aquí a 2008, al final de l'Operació Plom Fos militar israeliana. Res a veure, aquest cop és molt, molt pitjor.*

Hem de ser conscients que les notícies que arriben des de Gaza passen quasi desapercebudes quan no estem en el mig d'un conflicte en curs. Malgrat això, la situació continua sent desoladora i esborronadora: només per citar un exemple, la mort de tres nadons i un adult a causa del fred fa poc menys d'una setmana com conseqüència de les devastacions bèl·liques deixa veure la manca absoluta de condicions d'higiene i salubritat als territoris de la Franja.

Malgrat les possibles limitacions de les quals parlen alguns, la recent subscripció del Tractat de Roma per part de l'Autoritat Nacional Palestina inaugura una nova fase històrica, determinada també pel compromís de milers i milers d'activistes i ciutadans que han contribuït a desemmascarar el genocidi del poble palestí amagat darrera un fal·laç “xoc” de civilitzacions i religions, una manipulació “digerible” per l'anomenat Occident.

Aquest fet podria tenir greus conseqüències pels alts càrrecs polítics i militars d'Israel; i com era d'esperar, els comentaris de les autoritats israelianes sobre l'adhesió de Palestina al Tractat recorden inexorablement certes declaracions dels criminals nazis a Nuremberg davant el Tribunal Militar Internacional entre 1945 i 1946.

D'altra banda, els darrers esdeveniments de França han provocat una reacció unànime de la societat civil –laica i religiosa també– en nom de la Llibertat. Ha estat un fet que no ha pogut ser distorsionat tampoc amb les manipulacions de l'individu Netanyahu a la manifestació a París o aquell inexplicable funeral d'Estat a Israel de ciutadans de fora d'Israel morts a París...

Per entendre quin paper juga la resta de nacions i els seus empresaris davant aquesta situació, m'agradaria recordar que malgrat l'embargament il·legal imposat a la Franja de Gaza, durant el passat mes de desembre les maquinàries de la *Coca-Cola company* varen creuar la frontera per la futura construcció d'una fàbrica de refrescos. I tot això, mentre Israel –a través del control militar– impedeix l'accés a l'aigua potable a la població civil. La franja de Gaza serà, després de Índia, un dels països en els que l'aigua surt més cara que la pròpia Coca-Cola. I no és una qüestió d'un problema en un lloc puntual per culpa d'un responsable que actua pel seu compte; la globalització

## Crèdits:

### Han col·laborat:

M<sup>a</sup> Antònia Oliver París,  
Sebastiano Rossi,  
Antoni Riera,  
Miquel Ensenyat Riutort,  
Manel Suárez Salvà,  
Antoni Tugores,  
Antònia Mercadal Serra

### Coordinació, disseny i maquetació:

Blai Guevara

### Temps de la Memòria

és el butlletí trimestral de l'**Associació Memòria de Mallorca**. DL: PM 311-2014

La publicació no es fa responsable de les opinions dels seus col·laboradors.

Per posar-se en contacte amb nosaltres: **625 45 45 00**  
[tempsdelamemoria@gmail.com](mailto:tempsdelamemoria@gmail.com)

ens ha donat, entre d'altres coses, una nova consciència: totes i tots en som responsables, totes i tots tenim l'obligació d'intervenir.

Senyores i Senyors: **el món s'ha aixecat!**

**I què puc fer jo, ciutadà de Mallorca?** Són moltes les vies per actuar, com hem recordat durant la xerrada del dia 2 d'octubre amb l'activista Manu Pineda a Ciutat: adherir-se activament a les brigades que organitza la seva associació Unadikum a Gaza, en defensa de pagesos, ramaders i pescadors és un exemple concret. Però, per qui decideix quedar-se a l'illa, l'instrument més efectiu sense cap dubte és adherir-se a la campanya internacional BDS, coordinada al territori espanyol per la Red Solidaria contra la Ocupación de Palestina, de la qual Taula per Palestina és la referència a Mallorca.

El 9 de juliol de 2005, més de 160 organitzacions palestines van llançar la Crida de la Societat Civil Palestina al **Boicot, Desinversions i Sancions (BDS)** contra l'Estat d'Israel fins que aquest compleixi amb el Dret Internacional i respecti els principis universals dels Drets Humans. La crida es va inspirar en la lluita dels Sud-africans contra l'apartheid, i va prendre com a referència la reeixida campanya internacional de BDS que es va dur a terme contra aquest règim racista. A l'origen del moviment BDS hi són tres demandes bàsiques:

- 1. Que acabi l'ocupació** i colonització de totes les terres àrabs i desmantelli el Mur
- 2. Que es reconegui** els drets fonamentals dels ciutadans àrab-palestins d'Israel a la plena igualtat
- 3. Que es respecti**, protegeixi i promogui el dret dels refugiats palestins a la tornada a les seves llars i propietats tal com estipula la resolució 194 de les Nacions Unides.

Des de la nostra associació volem fer una crida a ciutadans i als col·lectius a Mallorca perquè s'adhereixin a aquesta campanya de **Boicot Desinversió i Sancions** a les empreses que comercialitzen productes procedents dels assentaments il·legals ocupats o els que posin la etiqueta "Made in Israel". Europa és el primer soci comercial d'Israel, i la acció de una multitud de ciutadans conscienciats pot acabar amb el règim d'apartheid dut a terme a Palestina.

Per finalitzar, perquè aquest article no sigui un fragment de paper estàtic sinó una manera de difondre activament un missatge, m'agradaria deixar uns enllaços d'Internet:

[taulaperpalestina.blogspot.com/](http://taulaperpalestina.blogspot.com/)

<https://www.facebook.com/pages/Taula-per-Palestina/138222112924110>

<http://asociacionunadikum.org/>

<http://www.bdsmovement.net/>

<http://www.nodo50.org/causapalestina/>

## ASSEMBLEA GENERAL ORDINÀRIA 2015

Benvolgudes companyes i benvolguts companys. D'acord amb el que marquen els nostres estatuts, es convoca la IX Assemblea General.

Data: **28 de febrer de 2015**

Lloc: **Casa del Poble d'Esporles** (C/ Casa des Poble, 8, Esporles)

Hora: A les **11.00 h**

Ordre del dia:

- 1. Lectura i aprovació de l'acta de l'assemblea anterior**
- 2. Memòria d'activitats i aprovació dels comptes**
- 3. Declaracions en seu judicial a Mallorca i estat de la querrela argentina**
- 4. Exhumació Fossa Sant Joan**
- 5. Precs i preguntes**

La Assemblea serà oberta i pública, amb la participació de totes aquelles persones que hi vulguin assistir. Els companys i companyes de Memòria de Mallorca d'Esporles ens oferiran una visita guiada a l'emblemàtic i simbòlic edifici de la Casa del Poble d'Esporles.

Finalment, recordar-vos que ja podeu ingressar la quota anual de socis 2015 al compte corrent **2056 0004 49 4102006399** de Caixa Colònia, indicant el vostre nom i el concepte, o si ho preferiu, abonar-la en efectiu el dia 28 de febrer a la mateixa Assemblea.

*Gràcies com sempre pel vostre suport i fins aviat.*

Maria Antònia Oliver Paris,  
Presidenta de Memòria de Mallorca

Calvià, gener de 2015



Associació  
**Memòria**  
de **Mallorca**



# Tots som en Miquel Simonet. O no?

Per Antoni Riera, periodista



**Quina calor, Miquel Simonet, aquell mes d'agost del 36. El so de les xigales brunia com la bala de plom enmig d'un aire espès. Quina emoció continguda. Quin misteri.** Quina por, Miquel Simonet. En Bayo i les tropes republicanes ja havien desembarcat i amb un parell de bergants amics teus us hi volguéreu acostar. Us atalaiàreu damunt un turo-net per veure l'ombra llunyana de la llibertat, el desconcert sacrificat de fer la guerra per tenir la pau, si més no, la d'esperit. De tornada, però, us donaren l'alto. Us detingueren. I us acusaren. De què? De fer senyes a l'enemic? Per ventura. De voler-vos hi passar? Potser. Però tenien un altre motiu per cercar-te. Tenies devuit anys i els ulls plens de vida per viure. Tenies l'esperança de contribuir a un món millor, forjat a partir de les idees i de la llibertat de pensament i d'expressió. Dibuixaves a la revista *Nosotros* de Manacor, Miquel Simonet. Miquel Palmer Duran era el teu nom. La gent et coneixia com en Miquel Simonet i el teu nom de dibuixant era Verax, perquè pintaves la veritat amb els teus traços, les certeses incòmodes que els poderosos volien mantenir amagades, i els teus traços negres eren punyals que travessaven consciències intranquil·les. Regalares a la societat d'Esquerra Republicana un quadre amb la caricatura d'Azaña. Eren aquests els teus pecats? Eren aquests, sí, els teus delictes. La veritat sempre fa nosa, i molta més si clama contra la injustícia. Miquel Simonet, et deien, i et trepanaren de bales el pit com el cant de les xigales travessa l'aire d'un mes d'agost brut de sang.

La revista *Nosotros* publicà setmanalment 67 números entre el 13 d'abril del 1935 i el 18 de juliol del 1936. Avui, d'aquella manera de veure el món no en queden disponibles més que una dotzena d'exemplars, difícilíssims de trobar. El director de la publicació, Miquel Duran Rosselló, *Meu*, fou detingut i assassinat el 4 de setembre de 1936. Un altre dibuixant de la publicació, Bartomeu Blanquer, Tolito, i tu mateix, Miquel Palmer Duran, també vàreu ser executats, a l'entorn del 20 d'agost. La vostra publicació va ser font i excusa de l'obertura de nombrosos expedients, entre els quals destaquen els del mestre d'escola i tenor Francesc Cano per haver signat un article al setmanari *Nosotros*; Jordi Martí, *es Mascle Ros*, per una única col·laboració al setmanari en motiu del primer aniversari de la publicació; Mateu Llull, per haver-hi publicat un article anticlerical; Eusebi Herebero, per uns sonets dedicats a Azaña i Martínez Barrio en el

mateix setmanari; i també el batle de Felanitx, Pere Oliver Domenge, acusat d'escriure un article "en mallorquí i de sentido mallorquinista".

Aquesta setmana, 78 anys després de la teva mort adolescent, Miquel Simonet, deu treballadors de la publicació satírica *Charlie Hebdo* han mort a mans de tres gihadistes francesos. Dibuixaven des de la llibertat d'expressió. Pintaven traços de colors sobre la marca insana de l'integrisme religiós. De totes les religions, he sentit. Sempre va bé tenir un enemic, algú a qui puguem carregar les nostres culpes i complexos, les nostres petiteses inconfessables. Ha anat molt bé que els assassins de la llibertat d'expressió a França hagin estat gihadistes (francesos, pensau-hi, però gihadistes). La condemna a l'Europa i a l'Espanya oficials ha estat unànime. Entre d'altres perles, *La Razón*: "Todos somos Charly Hebdo". *ABC*: "Ataque a la libertad". *El País*: "Ataque terrorista a la libertad de prensa en el corazón de Europa". Mentrestant, l'Audiència Nacional espanyola imputa l'humorista Facu Díaz per un gag on comparava la manera de fer del Partit Popular amb la de l'organització armada ETA. No és gaire llunyà en el temps el segrest del número del *Jueves* on en portada es retrataven els qui aleshores eren Prínceps d'Astúries sense robeta i fent el canet. El ministre d'Interior Fernández Díaz alerta del perill dels "radicals religiosos", però no es recorda que essent ell ministre posaren la Gran Creu de l'Ordre del Mèrit de la Guàrdia Civil a la marededéu del Pilar. On eren, aleshores, els mitjans de la caverna? On eren, Miquel Simonet, els qui avui defensen la llibertat quan les bales t'esquerdaven el pitram? **On eren els adalils de la democràcia durant els quaranta anys d'ignomínia i els trenta d'oblit que segueixen la teva mort encara púber? ■**

**Nota:** Aquest article no hauria estat possible sense els llibres *Manacor, la guerra a casa*, d'Antoni Tugores; i *Diccionari vermell*, de Llorenç Capellà. A ells els devem que no restin en l'oblit fets tan vergonyants de la nostra història. Moltes gràcies.

Portada del núm. 3 de *Charlie Hebdo* i la censurada del *El Jueves*. Dues mostres d'humor que no feren molta gràcia als mateixos de sempre



# 25 RELATS: Mallorca 1936

7ª ENTREGA

**QUERRELLA DESTINADA AL JUZGADO NACIONAL EN LO CRIMINAL Y CORRECCIONAL FEDERAL Nº 1 DE LA CIUDAD DE BUENOS AIRES - REPÚBLICA ARGENTINA, EN LA CAUSA 4591/10 POR GENOCIDIO Y/O CRÍMENES DE LESA HUMANIDAD**

## DATOS DE LA PERSONA QUERELLANTE

• **Nombre:**

Rafael Serra Pascual y Carlos Fernández Pascual

## DATOS DE LA VÍCTIMA DIRECTA

- **Nombre:** Catalina Flaquer Pascual, de 60 años; Antonia y María Pascual Flaquer, 28 y 23 años respectivamente, y Josep Julià Jaume, marido de María, de 22 años
- **Origen:** Capdepera (Mallorca)
- **Grado de parentesco:** abuela y tías del querellante Rafael Serra y bisabuela, tía, abuelo y abuela del querellante Carlos Fernández

## HECHOS

Catalina Flaquer, nacida en Capdepera y residente en el barrio de El Molinar de Palma, trabajaba de canastera. Era madre de tres hijas y un hijo. Tendría unos 60 años cuando fue detenida durante los primeros días de la insurrección militar.

Torturada y encerrada en una celda sin iluminación para obligarle a confesar el paradero de sus hijas, Antonia y María Pascual Flaquer, como ella, miembros del Partido Comunista. Fue trasladada al convento-prisión de Can Sales, junto a sus hijas, una vez las hubieron detenido, sin ella haber hablado.

Antonia Pascual Flaquer era una de las hijas. Tenía 33 años cuando la detuvieron en 1936. Trabajaba como bordadora en la Casa Singer, en la Plaça de Cort de Palma. Miembro del Partido Comunista, como su compañero, Lluís Montero, era una conocida defensora de la causa femenina.

María Pascual Flaquer era otra de las hijas. Tenía 23 años y estaba casada con Josep Julià, también asesinado, ambos pertenecían al Partido Comunista. Trabajaba como vendedora en la tienda "San Antonio", en la Plaça d'Es Coll de Palma.

Josep Julià Jaume estaba casado con María Pascual. Tenía 22 años y era maestro de obras. Pertenecía a las Juventudes Socialistas. Desapareció el día 4 de enero de 1937 del castillo de Bellver, prisión a la cual le habían llevado los falangistas después de detenerle. Sospechamos que fue asesinado en Porreres, pero no podemos afirmarlo con certeza puesto que no existe registro alguno de su muerte.

La noche de Reyes de 1937, el 5 de enero, la monja-celadora de la prisión de Can Sales llamó por sus nombres a cinco mujeres para que se presentaran, entre ellos estaban Catalina Flaquer y sus hijas Antonia y María Pascual.

Un grupo de falangistas se las llevó al convento de San Miguel, a las afueras del pueblo de Montuiri, situado en el centro de Mallorca, donde fueron torturadas, para ser después trasladadas al cercano pueblo de Porreres, en el que las asesinaron de madrugada, contra la pared del Oratori de la Creu, lugar habitual de ejecuciones. Fueron enterradas probablemente en una fosa común del cementerio, adjunto al Oratorio. **Ningún tipo de juicio. Ningún registro de defunción o de entierro da razón de su desaparición. ■**



Josep Julià Jaume i Maria Pascual Flaquer

## La Memòria a la ràdio

### Tots els dimarts

de les 11:15 a 11:30 hores, dins el programa Tèntol d'ONA MEDITERRÀNIA (98.0 FM), s'emet un espai dedicat a la Recuperació de la Memòria Històrica.

I si qualque dia vos ho perdeu el podreu escoltar en el podcast de [www.onamediterrania.cat](http://www.onamediterrania.cat)





# La Casa des Poble d'Esporles

Per Miquel Ensenyat Riutort, batle d'Esporles



**L**a inauguració de la Casa de Esporles, el 20 d'abril de 1930, va finalitzar el procés iniciat l'any 1923 quan un grup de treballadors de la "Federación Gremial Esporlerense" decidiren fer possible el somni de construir un local per a les persones treballadores del poble aprofitant uns terrenys cedits per l'escriptor, polític i propietari de Son Tries, Alexandre Jaume Rosselló. Durant anys molta gent participà de la seva construcció en la mesura de les possibilitats de cadascú, amb petites aportacions econòmiques o bé amb jornals de feina. D'aquesta manera la construcció la Casa des Poble ha esdevingut un vertader símbol de l'esforç d'un poble per construir un futur millor pels seus veïnats i veïnades i de lluita per la dignitat de les persones. Amb la seva inauguració la Casa des Poble es convertí en un espai de trobada, de reflexió, de formació, d'informació, d'alfabetització, de promoció social, cultural, de participació, de diversió. Foren uns anys intensos que forjaren l'esperit i la identitat d'un poble que ha perdurat fins als nostres dies i que ens ha fet qui som. El juliol de 1936 la Casa des Poble va ser clausurada, la seva biblioteca destruïda, els seus béns subhastats, els seus promotors empresonats, represaliats, torturats, assassinats i la seva memòria silenciada. Des de llavors la Casa des Poble va passar a ser de propietat estatal tot i que va ser l'ajuntament qui en feia ús, primer i durant molts d'anys com a magatzem, després com a escola, seu de la càmera agrària local i bregues de galls. En els darrers quaranta al teatre s'hi han representat obres de teatre (durant gairebé 10 anys anualment acollia la mostra de

teatre d'Esporles), projeccions de cinema, concerts, tallers de restauració de mobles antics, audicions de l'Escola de Música, festes de carnaval i cap d'any, debats polítics, serví de col·legi electoral fins a l'entrada en funcionament de la sala d'activitats del centre de dia, allà s'hi instal·là l'ajuntament mateix quan els anys noranta es va renovar completament l'edifici actual i durant vint anys ha acollit la Biblioteca Municipal. El principal problema d'aquests darrers anys va ser aconseguir la Titularitat Municipal de la Casa des Poble, es a dir que tornés a ser del Poble i d'aquesta manera l'Ajuntament pogués fer front i pal·liar el lamentable estat de degradació que patia l'edifici i que provocaren que es tancàs al públic l'any 2007 per por de que les teulades s'enfonsassin. La llei que retornava als sindicats el béns expropiats pel Franquisme va suposar una bona notícia per la Casa des Poble. Tancàrem amb la UGT (la "Federación Gremial Esporlerense" formava part de la federació d'UGT) un acord en el que es transferia l'edifici a l'Ajuntament. Paral·lelament tramitàrem davant el llavors Ministeri de Vivenda una aportació per a la rehabilitació integral i es va aconseguir una partida de gairebé dos milions d'euros per rehabilitar l'antic teatre i construir al seu annexe un centre de formació que a més acollís la seu de l'Escola Municipal de Música i Dansa. Hora de firmar l'acord amb la UGT ens trobarem amb un entrebanc, el sindicat tenia deutes amb l'estat i per compensar aquests deutes en comptes de transferir l'immoble, el va fer tassar i va compensar una part del deute amb la titularitat de la Casa des Poble, d'aquesta manera la propietat passava a l'Institut de crèdit Oficial (ICO). Això generava un segon problema, si l'Ajuntament no demostrava la titularitat municipal de l'edifici perdia l'aportació del Ministeri de Vivenda per a la seva rehabilitació. La solució va ser comprar a l'ICO l'edifici i això es va poder fer gràcies a la implicació del Govern de les Illes Balears qui atorgà a l'Ajuntament una aportació per poder fer front a la compra i d'aquesta manera en una mateixa setmana de setembre de 2007, un dijous a les 12.00 h firmaven al Paseo del Prado, seu de l'ICO, l'escriptura de compravenda i abans de les 14.00 ja havia entregat al Ministerio de Vivenda a Paseo de



La Casa des Poble el dia de la seva apertura després de la rehabilitació

la Castellana l'escriptura que demostrava que la Casa des Poble ja era de l'Ajuntament i d'aquesta manera podíem signar el conveni de col·laboració per a la seva rehabilitació que es va fer dos dies després a la seu del Consolat de la Mar, ja a Palma, amb la llavors Ministra Chacón i el llavors President Francesc Antich. Semblava que, superats els entrebancs, tot serien flors i violes i que la rehabilitació seria imminent. No va ser així. Es va convocar un primer concurs d'idees que va quedar desert (encara no havia començat la crisi). Va costar gairebé dos anys, tres viatges a Madrid i desenes de telefonades tornar convocar un segon concurs d'idees. Aquesta vegada va ser diferent, s'hi presentaren vint despatxos d'arquitectura d'arreu de l'estat, en quedaren cinc de finalistes i un darrer guanyador. Es va redactar el projecte bàsic. A punt de redactar el projecte d'execució, un canvi polític i de plantejament a l'Estat, això era l'any 2011, va suprimir directament el projecte per considerar que hi havia altres assumptes més importants, com és ara la recapitalització de la Banca entre altres. Després de quatre anys d'anades i vingudes tornàvem estar allà mateix, amb una Casa de Poble que ja amenaçava ruïna.

Sempre he pensat que les coses no passen perquè sí i que al final tot té un sentit. I sempre he pensat que les cases són molt més que la superposició o l'ordenament de diferents materials de construcció, que les cases en certa manera tenen vida i ànima pròpia, que queden amarades de tot allò que s'ha viscut en el seu interior, entre les seves parets, davall les seves teulades i que de qualque manera tot això segueix bategant. I a la Casa des Poble aquella reforma no li agradava, ella volia continuar essent talment havia estat des de que l'any 1930 s'obriren les seves portes i s'omplí de gent. I sobretot volia



que fos l'esperit que va possibilitar la seva construcció la que possibilita també la seva restauració: la participació, la implicació i cohesió social, l'esforç comú. I de fet així ha estat: moltíssimes persones s'hi han implicat aquests anys, així va néixer el col·lectiu "Sos Casa des Poble", s'han apadrinat teules, la majoria de les que qualseu resten posades i signades amb noms de persones, famílies, i associacions del poble. S'han fet un caramull d'activitats, hi han participat voluntaris, gent del programa de col·laboració social, el mateix ajuntament n'ha fet un esforç especial. I tot això és el que ha permès que la Casa des Poble hagi pogut tornar obrir les seves portes, talment com era, però rejuenida, l'abril de 2014, 84 anys després de la seva inauguració. Així la Casa des Poble seguirà essent testimoni de l'esforç d'un poble per construir un futur millor pels seus veïnats i veïnades i de la lluita per la dignitat de les persones. Amb la seva reapertura **la Casa des Poble tornarà ser un espai de trobada, de reflexió, de formació, d'informació, de promoció social, de promoció cultural, de participació i també de diversió i esbarjo. Seguirà essent en definitiva la CASA DES POBLE.** ■




Companyes i companys, vos informam que Facebook ens ha desactivat el nostre perfil. Segons la normativa actual una entitat, empresa, organització o associació no pot utilitzar un perfil, sinó una pàgina de Facebook amb una o més persones físiques com a administradores, per això ens hem adequat a la normativa i ja tenim nova pàgina de Facebook:

**<https://www.facebook.com/memoria.demallorca?fref=ts>**

Si no rebeu les notícies, hi podeu entrar i, a través del vostre perfil, a la foto de fons en vermell, a la dreta, clicar damunt la casella "m'agrada" i marcar "rebre notificacions", després heu de clicar a la casella del costat "+ seguir" fins que quedi marcat "ho segueixes". Així rebreu els comunicats, actes, notícies, esdeveniments, etcètera, que hi publiquem.



# Sa Societat de Calvià. De nou, un insult

Per Manel Suárez Salvà, vicepresident de Memòria de Mallorca



**C**adaires amuntegades i plenes de pols. És el centre del cafè de Sa Societat. La brigada de l'Ajuntament de Calvià sembla fer-hi unes reformes. La imatge que el diumenge

11 de gener publicava el *Diario de Mallorca* mostra el respecte que l'edifici mereix a les autoritats que governen el poble: menyspreu i deixadesa.

Realment, penso que costava ben poc col·locar els mobles en un altre indret i evitar que el patrimoni de tots, perquè les hem pagades entre tots i cal no oblidar-ho, quedàs protegit. però no. Ningú no hi ha pensat. Segur que si les obres fossin a casa seva això no passaria. I, segurament, aquesta és una part del problema. Cap dels treballadors que obeeixen les ordres del regidor, ni cap dels regidors de l'equip de govern de l'Ajuntament, consideren que l'edifici de Sa Societat, ni els seus mobles, sigui una cosa seva, i això encara ens fa més mal. Abandonament, deixadesa, desconsideració, ignorància...

L'any 1908, els calvianers fundaren la "Sociedad de Socorros Mútuos Unión Obrera de Calviá". Anys més tard, i després de passar per diferents locals, decidiren que havia arribat el moment de tenir un espai propi, que fos de tots els seus associats. Així, compraren el solar i, primer, construïren un cafè que va incloure una vivenda per al conserge i una petita sala d'actes a la part superior. El cafè com a lloc de benvinguda al poble, com a centre de relació i, també, perquè els proporcionava una part dels ingressos necessaris per donar protecció als calvianers que quedaven sense feina o que estaven malalts, i per proporcionar els mitjans educatius i culturals per incrementar la qualitat de vida de la gent que va creure en aquell hermós projecte.

Poc després, decidiren construir el teatre. No tenien doblers, però sí molta il·lusió. El pressupost s'atracava a les 50.000 pessetes de l'època. Així doncs, emeteren 1.000 accions de 50 pessetes cada una. Qui va tenir els doblers, en va poder comprar una, o un grapat. Els treballadors que no tenien aquella quantitat, hi feren feina fins que aconseguiren una acció. La primera conclusió és clara, l'edifici el feren els obrers del poble. La segona ho és encara més, i molt més poderosa, ho feren pensant en el seu futur i en el dels seus fills i filles. Edificaren pedres, és veritat, però bastiren una construcció de valors, de solidaritat, d'il·lusió i de futur.

Poc temps els va durar l'alegria. El juliol de 1936, la Falange de Calvià va incautar l'edifici acusant els seus dirigents i socis de ser "un núcleo obrero de inspiración marxista". Alguns d'ells patiren anys de presó, d'altres foren assassinats. L'edifici va quedar en mans dels colpistes i així va seguir durant desenes d'anys. Les autoritats de Madrid, ja amb la democràcia ben instal·lada, mai varen entendre, o mai no varen voler entendre, la injustícia que s'havia fet i no retornaren l'edifici als seus legítims propietaris que, poc a poc, anaren morint sense aconseguir la plena titularitat del que havien construït amb les seves mans i les seves il·lusions.

Molt a prop del centenari de la seva creació, Sa Societat va tornar obrir les seves portes amb un edifici modernitzat, però que contenia els elements fonamentals com va ser creada: el cafè, la sala petita de reunions i el gran teatre.

Però, des de novembre de l'any passat han tornat els anys obscurs. En una decisió sense precedents, sense cap justificació, després que l'adjudicatària del cafè el deixàs (i no és objecte d'aquest article sortir en la seva defensa), l'Ajuntament (perquè, en aquest cas cal fer-ne responsable a tots i cada un dels membres de l'equip de govern, amb el batle al front), sense donar cap explicació ni una, sense tenir en compte els sentiments dels hereus dels antics socis decideixen tancar el cafè i no només això, sinó que inicien al seu interior unes obres completes de reforma sense explicar el seu destí. Els hereus dels antics socis, els ciutadans del poble amb els quals, al menys, els regidors calvianers tenen un deute moral, ens hem d'assabentar del que hi fan gràcies als mitjans de comunicació.

És lògic que les administracions parlin de la necessària transparència i a Calvià ens hagin de tractar d'aquesta manera? És lògic que, una vegada més, els hereus dels antics socis hàgim de sentir el menyspreu dels qui ens governen? Ens mereixem aquest tracte? Es mereix Sa Societat aquest tracte? Es mereix aquest poble un tracte així? Crec que la resposta és clara, no.

I, mentrestant, que fan el batle i el regidor de Calvià? Què ens diuen? Exactament el que transmet la imatge reproduïda al *Diario de Mallorca*: **menyspreu, ignorància, ignonímia i pols, una vegada més pols, com a l'any 1936.** ■



# UNA HISTÒRIA DE BARBÀRIE I TENDRESA

## Tres assassinats, un desaparegut i una heroïna

Per Antoni Tugores, historiador

PART I

**A**l cinema, els homes protagonitzen els actes més heroics de les guerres; com a contrapartida, a les guerres solen patir la majoria de les morts degudes a accions bèl·liques, com demostren les estadístiques. Per raons semblants, la paraula botxí no contempla el femení, però sí que el diccionari recull els mots heroi i heroïna. La guerra civil a Manacor no constituí una excepció a les estadístiques i les dones no van arribar a suposar el cinc per cent del total d'assassinats. No hi hagué cap família on desapareguessin més dones que homes, amb una sola excepció: els Sales *Retxa*. La història dels fets, possiblement la més novel·lesca i increïble de la guerra, reuneix episodis monstruosos amb els més solidaris i heroics, la protagonista dels quals és una dona.

La família Sales *Retxa* estava integrada per Llorenç Sales Domenge, nascut a la Inclusa de Palma el 14 de gener de 1880, fill de Joan i Francesca; l'esposa, Francesca Lull Font, nascuda a Manacor el 21 maig de 1885, filla de Miquel i Catalina; la filla, Francesca Sales Lull, nascuda a Manacor el 18 de juliol de 1911 i el fill, Joan Sales Lull, nascut al mateix indret, el 29 d'agost de 1919. En el moment dels fets que es relacionaran més endavant, Joan tenia 17 anys, 25 la seva germana i els pares 56 i 51 respectivament. Els Sales *Retxa* eren gent benestant que vivia habitualment a la seva possessió de Son Cigala Sales. Al poble disposaven d'una posada amb entrada pel carrer de la Unió número 10 i accés posterior per la cotxera, al carrer d'en Sales número 11. Els veïnats recorden la família com a bona gent, pacífica, treballadora i no excessivament loquaç.

Si ens atenem a les dades inscrites al Registre Civil dels Jutjats de Manacor, el 17 d'agost, dia posterior al desembarcament de Bayo<sup>1</sup> a Porto Cristo i primer dia, com a rèplica dels insurrectes, en execucions massives a Manacor, centre del comandament militar nacional, haurien mort els quatre inte-

grants de la família Sales: pare, mare, filla i fill. Els fets haurien tingut lloc a l'antic cementiri catòlic municipal ubicat a la cruïlla entre el camí de Son Carrió i la carretera de Porto Cristo –aquesta dada no la recull, com és obvi, el Registre– si admetem el fet que l'altre cementiri, Son Coletes<sup>2</sup>, no era utilitzat aleshores com a lloc d'extermini, encara que ben aviat prendria gairebé tot el protagonisme degut als caramulls de cossos mig cremats que es veien des de la carretera, que no oferien un espectacle gaire edificant, i les autoritats decidiren reobrir l'antic cementiri tancat des de feia més de cent anys, molt més llunyà i discret, a Son Coletes. A la decisió hi contribuïren, sembla, les queixes dels veïnats de la zona propera al cementiri, que no podien dormir degut al renou inquietant i eixordador dels trets i a la irresistible pudor de la carn cremada que es ficava per dins totes les escletxes. Malgrat tot, no resta clar qui donà l'ordre de canviar el lloc dels afusellaments i assassinats i ni tan sols no sabem si és certa aquesta teoria del canvi de lloc degut a la discreció, posada en entredit pel fet que un grup ben nodrit de manacorins no solament no repudiava aquests actes, sinó que gaudia de l'espectacle d'algunes execucions i, enardits, hi donaven suport amb forts aplaudiments.

### Els tres cementeris de Manacor

Els primers dies de guerra, el cementiri catòlic del camí del Port<sup>3</sup> era l'escenari de la majoria de les morts; les tombes s'omplien de cadàvers de soldats

<sup>1</sup> Albert Bayo Giroud, nascut el 1892 a Cuba (territori espanyol d'ultramar aleshores) era capità de l'arma d'aviació quan esclatà la guerra civil. Des del primer moment s'oposà a la revolta del 18 de juliol i encapçalà la campanya de conquesta de Mallorca per a la República, duita a terme entre el 16 d'agost i el 4 de setembre de 1936. L'expedició culminà en un fracàs que costà la vida a milers de persones. Però no fou derrotat, sinó obligat pel govern central a embarcar. Acabada la guerra s'exilià a Mèxic i participà en l'organització de guerrilles a Nicaragua, Costa Rica i Cuba. Fidel Castro l'ascendí a general. Bayo, amic personal de Ernesto Che Guevara, morí a Cuba el 1967. A La Habana hi ha un mausoleu que el recorda.

<sup>2</sup> Situat al pla de la zona de les graveres, baix del puig de Santa Llúcia on es troba l'Ermita, Son Coletes havia estat cementiri durant uns pocs anys del segle XIX, després d'una pesta que assolà Manacor i que obligà les autoritats a l'enterrament dels empestats lluny del poble per raons de salut pública. Era aleshores un recinte petit, una mitja quarterada, aproximadament, que romania inactiu. El 1820 s'hi havia enterrat la primera persona, i la darrera el 1835. Estava voltat de paret seca i enmig hi havia una creu que indicava que aquell era un lloc sagrat; una creu que havia estat instal·lada per a "evitar la entrada de ganados en el cementerio", segons consta a l'acord municipal del llibre d'actes de 1922.

<sup>3</sup> El cementiri Vell, ubicat a la sortida de Manacor, a la cruïlla dels camins del Port i de Son Carrió, s'havia obert cap el 1840, quan va ser confiscat un jardí existent a les afores del poble, propietat del rector Bordoy, natural de Felanitx i carlista significat. Les terres del rector Bordoy, que morí desterrat a Cartagena per raons polítiques, varen ser destinades a la construcció d'un cementiri catòlic, en contra de les opinions dels més entesos que consideraven aquell lloc poc idoni, ja que els dies de pluja s'hi escolava una gran quantitat d'aigua. Sembla que van ser més poderoses les raons de la venjança dels qui havien guanyat la Primera Guerra Carlista a Manacor, l'únic poble de Mallorca on veritablement hi hagué guerra. Any



i milicians nacionals, mentre que els cossos dels executats o dels soldats de Bayo eren cremats o dipositats dins el petit cementiri d'en Déu<sup>4</sup>, minúscul cementeri destinat a la gent que moria fora de l'Església Catòlica, fins que ja no hi cabé un cos més. Per això, quan s'intensificà la repressió, a l'antic i abandonat cementeri de Son Coletes s'obrien sèquies gairebé a diari –sovint les realitzaven presos que el mateix dia o l'endemà hi acabarien a dins– on s'enterraven els morts de la nit anterior. Aquestes gavetes solien partir, de forma radial, en totes les direccions, a partir de la creu del centre. A partir d'aquell moment, i fins molts mesos més tard, la majoria dels crims tindrien Son Coletes per escenari; allà serien duts, igualment, els cossos de les persones sorpreses per una mort violenta en altres indrets. Els carreters que anaven a les graveres a diari serien testimonis, gairebé sempre muts, d'aquells horrors que es produïrien, d'una manera molt intensa, els darrers dies d'agost i els primers de setembre. No serien tan discrets els comentaris d'alguns protagonistes actius de la repressió, que es vanagloriaven en públic de les "heroïcitats" comeses entorn de l'antic cementiri de baix del puig de l'Ermita. Per aquesta manca de prudència dels botxins i fins i tot per les seves bravatejades públiques es poden conèixer, avui, moltes dades i detalls del que veritablement succeí a Son Coletes.

Tornant al fil de la història dels Sales *Retxa*, després de tants anys es descobreixen les raons de la seva persecució i mort; uns apunten que l'amo en Llorenç simpatitzava amb la República; altres

---

després de la guerra civil de 1936-1939, a finals dels anys quaranta, quan començaren les obres per a convertir altra volta Son Coletes en el cementiri catòlic oficial de Manacor un personatge important de l'Ajuntament i de Falange ordenà a un femater de nom Bernat Ballester, que vivia al carrer del Sol, arrebregar el màxim de despulles humanes de les gavetes de Son Coletes, que s'estava excavant per a la construcció de tombes subterrànies, i les col·locà dins sacs, portant-les diàriament amb el seu carro, ajudat d'Antoni *Saim*, a l'ossera del vell cementiri del camí del Port, que anys després seria tancat i sepultat baix terra, damunt la qual juguen avui els nins al Parc Municipal i sobre la que s'edificà el Teatre Municipal i la caserna de la Policia Local.

<sup>4</sup> Potser convengui fer dos mots sobre aquell petit recinte funerari que va ser batejat popularment "*cementiri d'en Déu*" per culpa precisament del seu primer estadatant declaradament ateu, Mateu Valcaneras Gomila. Aquest home es mostrà sempre tan acèrrimament anticlerical que la mala bava popular li atorgà el sobrenom de Déu. Veient que la seva mort era imminent, el dia 1 de març de 1884 Mateu Valcaneras féu anar al seu domicili del carrer del Retir número 4 el notari Miquel Morey. Amb tota la lucidesa, Valcaneras demanava a les darreres voluntats morir fora del si de l'Església Catòlica. Actuà de testimoni Llorenç Galmés *Marit*. Aquell mateix any l'Ajuntament, presidit per Antoni Jaume Ballester, que volgué ésser sensible a la petició de Valcaneras, decidí fer un petit cementiri per donar l'opció de ser enterrats fora del cementiri catòlic aquelles persones que així ho desitjassin. Quan poc temps després morí Mateu Valcaneras, va ser enterrat al nou recinte funerari que es va dir indistintament *d'en Déu, civil, dels protestants, dels lliurepensadors* i també, anys més tard, *dels penjats*, ja que els suïcides eren considerats morts fora de l'Església i era prohibit enterrar-los en territori sagrat.

creuen que hi havia raons més obscures, potser lligades a les seves valuoses pertinences de terres, immobles, bestiar, joies, etc.

La història autèntica no és la que es dedueix del Registre Civil del Jutjat de Manacor, escrita molt sovint al dictat i per encàrrec, encara que hom no pot defugir de la seva consulta. A la presó provincial de Ciutat s'hi varen trobar abundància de dades, molt més esclaridores, que tiraven per terra les informacions incertes i poc fiables del Registre. La relació de fets més aproximada a la història vertadera seria aquesta: Llorenç Sales Domenge morí assassinat el 17 d'agost, al cementiri de la carretera del Port. Únicament ell. Els seu cos, després de rebre els trets mortals, va ser cremat en una de tantes fogueres humanes i, posteriorment, cobert amb calç. Francesca Llull i la seva filla Francesca Sales no van ser assassinades aquell dia d'agost, però sí tancades a la presó de Manacor<sup>5</sup> dos dies després de la mort de Llorenç. Ambdues estan inscrites als llistats de la presó fins el dia 8 de gener de 1937, quan foren dutes a Son Coletes i finalment assassinades. El Registre "coneixia" ambdues morts, solament n'errava la data. Què havia passat, però, amb el fill de 17 anys, en Joan Sales Llull?

### **Una dona amb fama de bruixa, Na Culera**

El 1936, al carrer d'en Sales número 28 hi vivia una dona nascuda a Manacor el 1903 i considerada misteriosa. Amb ella hi vivia la seva mare. Estava casada amb Pere Antoni Gayà Planissi i tenia un fill de nom Miquel (1926). Anys més tard tindria un segon fill, Pere (1941). El qualificatiu "estranya o misteriosa" poden resultar insuficients si ens atenem a la versió que ens donaren les veïnades, que la catalogaven d'estrafolària i fins i tot d'*una mica bruixa*. Cantava els matins de manera cridanera mentre agranava la carrera; vestia, parlava i vivia d'una ma-

---

<sup>5</sup> Vora el claustre de Sant Vicenç, on s'ubica l'actual Palau de Justícia de Manacor, hi hagué segles enrere el refectori dels pares dominics. Tot l'edifici va ser convertit en presó comarcal quan arribà la guerra. Són poques les antigues preses que resten vives i no totes volen recordar aquell tram repugnant de la seva vida. Per algunes paraules escadusseres es sap que la presó era massificada, tètrica, amb una sala central gran ocupada pels homes immersos en un silenci absolut i que al fons del pati, en una habitació petita, s'hi trobava la presó de les dones. Al pis superior hi havia la caserna de la Guàrdia Civil. A la presó hi estaven recluses, a més de les preses polítiques, alguna milicià de Bayo feta presonera al front, les delinqüents comunes i adesiara, alguna prostituta del barri de Sa Torre. Les preses s'aixecaven a les 6,30 del matí i procedien a arraconar les màrfegues i a realitzar la neteja del centre. El berenar era magre mentre que el dinar havia estat preparat a Ses Cuines, ubicades a l'antiga Casa del Poble del carrer d'en Bosch. Ses Cuines, que inicialment eren conegudes com *Casa del Soldado*, prepararen el menjar per a les tropes nacionals mentre durà la campanya contra Bayo i, més tard, davant la misèria i la fam dels fills i vídues de republicans assassinats (fet que queda perfectament documentat als llistats del menjador consultats a l'Arxiu Històric Local), es van dedicar a beneficència, finançant pels ciutadans que aportaven el seu ajut en efectiu o en espècies.

nera tan poc usual que s'havia anat guanyant la fama de bruixa; una fama, per cert, que hom diria que en lloc d'intentar apaivagar, ella mateixa fomentava. La dona es deia **Bàrbara Salom Adrover** i era coneguda per Bàrbara *Culera*.

Ca seva estava a pocs metres de la posada de la família dels Sales *Retxa*, els quals coneixia i saludava quan arribaven de Son Cigala. Amb l'adveniment de la repressió Bàrbara s'assabentà de la detenció i mort de l'amo en Llorenç el 17 d'agost –al cap i a la fi el carrer d'en Sales, proper a l'Escola Graduada aixecada per la República, no estava gaire lluny del cementeri i no era gens estrany que els presos, camí de la mort, fessin el darrer trajecte pel passeig de Na Camel·la, on s'ubicava l'escola– i, casualment o no, el fill petit dels Sales es trobava a casa *Culera* quan, el 19 d'agost, alguns revoltats i falangistes se'n dugueren a la presó de Manacor la seva mare i la seva germana, enmig d'una gran excitació. No hem pogut localitzar el manament de detenció de les dues dones. Per què no hi és? Hi va ser alguna vegada? Segurament, no. Qui donà l'ordre? Manca saber a qui irritava una família pagesa i benestant sense cap activitat política coneguda.

Bàrbara Salom *Culera* havia perdut feia pocs mesos –gener de 1936– una filla nounada; els seus pits joves oferien llet abundant i havia decidit oferir-se com a dida a través de la revista local *Voz y Voto* al llarg del mes de març: *"NODRIZA. Se ofrece, de 32 años. Informes Bàrbara Salom Adrover. Calle Salas 28 Manacor"*. Una altra dona de Manacor havia tingut dues nines bessones el 29 de gener i no tenia llet suficient per a les dues; una d'elles, Bàrbara Vicenç Galmés, seria alletada per Bàrbara Salom que l'admeté, des del primer dia, com una veritable filla. Bàrbara Salom no es limità a alletar-la, sinó que tingué la nina amb ella fins els vuit anys, atorgant-li el lloc de la filla que el destí li havia robat.

Aquesta era la situació familiar de na *Culera* en el moment en que decidí salvar la vida del jove Joan Sales, al que advertí que no es mogué de casa perquè els cans rabiosos del feixisme el volien també a ell. Bàrbara era conscient que si trobaven en Joan correria la mateixa sort del seu pare; era intuïtiva a bastament per saber que hi havia odi i impunitat suficients perquè Joan Sales desaparegués cremat baix de la calç i, a més, si el trobaven a casa seva, ella patiria el mateix final.

Ben aviat un escamot de falangistes locals anà a cercar Joan Sales a casa de na *Culera*. Algú havia denunciat Bàrbara Salom? Potser els feixistes revoltats coneixien la bona relació entre les dues famílies. La conversa fou més o menys aquesta, encara que pugui semblar extreta d'una contarella. Els veïnats i tots els testimonis la descriuen així:

– On tens en Joan?

– És aquí, amb jo, el vos ne podeu dur. Joan, Joan, moix, moix!

Apareixia de seguida un moix negre, mentre Joan Sales, alertat pels crits de la dona, tal com havien convingut, es dirigia al paller i es ficava a dins fins que estava totalment cobert per la palla, amb dificultats per a poder respirar.

– Te'n rius de noltros? Això és un moix!

– Perquè jo som bruixa i a en Joan l'he fet tornar un moix! Si el voleu, el podeu agafar i el vos ne duis.

La jugada tingué èxit, encara que no deixà del tot convençuts els homes enviats per no se sap qui, encapçalats per Joan de Son Perot. Hi hagué una segona i una tercera vegada i d'altres, fins que la ràbia començà a espessar i, ja fos per temor als possibles malefics de na *Culera*, doncs el món del 36 estava molt marcat pel misteri i la por, o que es donàs per mort el jove, poc a poc Joan pogué anar fent una vida més a la llum del dia, encara que sense sortir mai de la casa. Alguns veïnats el veren a través del corral, però ningú mai no el delatà. Per por de na *Culera*? Per solidaritat? Ella vivia ben desperta i gairebé a diari s'acostava a les immediacions de la Sala, a la caserna de la Guàrdia Civil i a la presó –els tres edificis es trobaven a dues passes l'un de l'altre– i procurava assabentar-se de les intencions dels depredadors. Mentre, la seva mare tenia cura del "moix". A mesura que transcorrien els dies i els mesos Bàrbara intentava saber quin seria el moment idoni per obrir la "gàbia" i posar en Joan en llibertat, veient que aquest la precisava tant com l'aire que alenava.

Bàrbara Salom tenia –i tingué fins al final dels seus dies– una rara habilitat per ensinistrar moixos, als que ensenyava literalment a fer tot el que seria capaç de realitzar un felí. No era estrany, per tant, que els moixos l'obeïssin quan els cridava, en presència dels feixistes. Els tocs a la porta tot cercant el jove es van anar espaïant cada cop més i van acabar de manera definitiva quan, mortes la germana i la mare d'en Joan el 8 de gener de 1937 a Son Coletes, entrà un nou governador civil a Mallorca, el tradicionalista Josep Quint Zafortesa, el 25 de maig de 1937. ■



Bàrbara Salom *Culera*

*Continuarà al proper número*



# Records

Per **Antònia Mercadal Serra**, secretària de Memòria de Mallorca

**H**e llegit, fa poc, que el passat dia 9 de desembre es complien els 25 anys de la mort de Guillem Gayà Nicolau, el mestre.

No m'em recordava i al llegir-ho em van venir al cap infinitat de records de la meva infantesa de la qual Guillem, com d'altres republicans i lluitadors antifranquistes, hi formaven part.

De tots els amics dels meus pares, amb Guillem, el meu pare hi tenia una especial sintonia, no se si era per ser mestres d'escola ambdós, per compartir presó o perquè anaven engrillonats junts, per les Rambles de Catalunya un cap el penal de Santa Maria (Cadis) i l'altre desterrat a les illes Canàries.

Guillem era un home d'una gran intel·ligència, molt instruït (paraula que s'emprava a casa meua per definir que tenia una gran cultura i que és una paraula molt republicana, ja que els títols de mestre d'escola que tenc a casa els signava el MINISTRO DE INSTRUCCIÓN PÚBLICA Y BELLAS ARTES. Vist el que passa actualment, crec que hauríem de tornar a recuperar aquesta denominació i d'altres coses).

Especialment record la seva sintonia, quan a les reunions que solíem fer a casa o al Bar Plata, o organitzant alguna excursió, es xerrava de temes importants i que des de les diverses sensibilitats, sempre des de l'esquerra, i amb un respecte per les diverses opinions (segurament a causa de que tots havien patit presó i tenien clar qui era l'enemic), sorgien divergències.

Record molt especialment una, a causa de la construcció de Mur de Berlin, que el passat mes de novembre en va fer precisament 25 anys que l'enderrocaren.

Després de moltes opinions oposades, de si era era o no "el mur de la vergonya", que si era un mur "ofensiu", que dividia una nació, mantinguda per alguns dels tertulians, d'altres trobaven que



Martina Serra Cardell en primer terme, darrera Guillem Gayà Nicolau i Antònia Mercadal Serra i al fons Heinz Kraschutzki

no era així fins que un dels assistents, molt apreciat per tots dos, Heinz Kraschutzki<sup>1</sup>, els va fer dues reflexions: *Mur de la vergonya. Però vergonya de qui? Qualcú de vostès s'ha aturat a pensar que una murada no és un arma ofensiva sino defensiva? Els xinesos varen construir la Gran Murada per defensar-se de les invasions mongoles.*

Vull tenir aquí també un record per Heinz Kraschutzki, anti-belicista, d'idees llibertàries i perseguit tant per Hitler com per Franco.

Crec recordar que el meu pare i en Guillem hi estaven d'acord. I vist el que passa ara també és un tema per a reflexionar. Com tants d'altres.

**En el seu 25 aniversari de la seva mort, un record molt entranyable a Guillem Gayà Nicolau, es mestre. ■**

<sup>1</sup>(Danzig 1891-Berlín 1982). Periodista, oficial de la marina de guerra alemanya a la Primera Guerra Mundial, empresari, jueu i l'únic alemany empresonat a Mallorca durant la Guerra Civil. Va col·laborar en diverses publicacions pacifistes. El 1932 es va exiliar a Cala Rajada fugint del nazisme. A Mallorca tengué una botiga i una fàbrica d'objectes de ràfia que exportava arreu del món. Va ser detingut l'agost de 1936 per falangistes. Es varen publicar diferents necrològiques fent referència al seu suposat afusellament. Codemnat a 30 anys de presó va passar 9 anys entre les presons de Bellver, Caputxins, Can Mir, Formentera, Barcelona, Màlaga, Madrid, Saragossa i Burgos. El 1945 fou alliberat mitjançant la intervenció britànica i el 1961, ja jubilat, tornà a Mallorca.

Font: *La Segona República a Mallorca*, Herranz Hammer, A. i Roque Company, J. M., 2006. Miquel Font Editor.

**No a la impunitat del franquisme**  
Exhumació fosses • Anul·lació causes  
Retirada simbologia

**Concentració**  
Tots els primers dissabtes de cada mes, diferents col·lectius memorialístics ens concentram a la Plaça Major de Palma a les 12.00 h. **VINE!**

VERITAT JUSTÍCIA REPARACIÓ

Companyes, companyes, no vos oblidam!

## Ajuda la Memòria!

Aquest és el compte de MdM per si voleu ajudar-nos amb qualsevol aportació per finançar l'Associació:

Colonya Caixa de Pollença:  
**2056 0004 49 4102006399**

**Vine al nostre costat i fes-te'n soci de Memòria de Mallorca!**

Entra a [www.memoriadelesilles.org](http://www.memoriadelesilles.org) o [tempsdelamemoria@gmail.com](mailto:tempsdelamemoria@gmail.com), o crida al 625 45 45 00